

Nicolae IORGA

ISTORIA ROMÂNILOR

Vol. I. Partea I

STRĂMOȘII
(înainte de romani)

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

TABLA materiilor

Prefață.....	7
--------------	---

Cartea I-a. **STRĂVECHILE CULTURI**

INTRODUCERE: Bază, sens și hotar	13
CAPITOLUL I. Urmele de sub pământ	22
1. Cercetările	22
2. Epoca paleolitică.....	27
3. Epoca neolitică	30
4. Arta neolitică și eneolitică	46
5. Bronz și fier.....	59
6. Așezări și îndeletniciri în epoca protoistorică.....	71
CAPITOLUL II. Religia.....	85
1. Zeii.....	85
2. Profetul	90
3. Eroii	94
4. Duhul rău	98
5. Artă și religie	99
6. Alte transmisiuni.....	100
CAPITOLUL III. Nomenclatura	105
CAPITOLUL IV. Limba	111

Cartea a II-a. **RASELE**

CAPITOLUL I. Tracii	129
CAPITOLUL II. Cimerieni, sciți și sarmați	147
1. Cimerieni și sciți.....	147
2. Sarmați.....	163
3. Transmisiunile.....	165
CAPITOLUL III. Cetățile elenice.....	171

Cartea a III-a. **SINTEZELE**

CAPITOLUL I. Sinteza scitică	207
CAPITOLUL II. Sinteza balcanică	220
CAPITOLUL III. Strecurarea scită	243
CAPITOLUL IV. Imperiul universal traco-macedonean.....	246
CAPITOLUL V. Celții în Balcani și la Dunăre	260
CAPITOLUL VI. Ilirii și încercările lor de sinteză	274
CAPITOLUL VII. Sinteza greco-macedoneană	284
CAPITOLUL VIII. Sinteza pontică	292
TABLA ilustrațiilor	299

INTRODUCERE: Bază, sens și hotar

Istoria poporului nostru, a cărui dezvoltare trebuie s-o urmărim, este în legătură, desigur, cu toate națiile care au trecut pe pământul, mult mai larg decât al Daciei, refugiu și punct de plecare, pe rând, și mai ales cu acelea care, prin șederea lor îndelungată pe această vastă bază geografică, au contribuit la alcătuirea acestui neam.

A vorbi de dânsule este o neapărată datorie, dar numai în anumite proporții. Istoria acestor seminții poate fi interesantă în ea însăși, ca a oricărei grupări omenești, firește, după însemnătatea ei în mersul general al lumii, la care oricine, popor sau om, trebuie să se raporteze. Dar numai atunci când e vorba de dânsa, și nu de partea de material omenesc sau de influență ce a putut da unei formațiuni de dezvoltare proprie, autonomă.

Nu se poate face o excepție pentru nimeni. Chiar și trecătoarea dominație a Romei în aceste regiuni nu poate fi considerată în capitole care, de altfel, se întâlnesc tot așa și în alte părți asupra cărora s-au întins cândva vulturii romani, ci numai în ce s-a păstrat din rasă, din tradiții, din așezăminte în viața noastră însăși.

Astfel, de la așa de rău cunoscutele timpuri ale pietrei neșlefuite, ruptă în fragmente utilizabile la luptă, până la crearea în aceste părți a unei prime sinteze, menită a fi neconținut adăugată, totul intră, strâns într-un cadru precis, numai ca o introducere la ceea ce trebuia să se închege din atâtea aporturi și prin atâtea prefaceri.

Peninsula de răsărit a Europei se deosebește esențial de celelalte două. Dacă nici acestea nu prezintă o unitate desăvârșită, căci partea din peninsula iberică îndreptată spre ocean are alte caractere și mai ales se cere în altă parte decât aceea care privește Mediterana, dacă largă Italie șeasă dintre

Alpi și Pad are altă înfățișare și aduce alt folos decât ținuturile îngustate care se strâng de-o parte și de alta a liniei longitudinale a Apeninilor, în acest Sud-Est european trei lumi deosebite se alătură, influențându-se fără a se putea confunda cu totul.

Coroana munților de despărțire față de Europa centrală e foarte sus și se leagă de alte șiruri europene. Între Carpați și Dunăre e o lume cu hotare bine determinate. În mijloc o cetățuie puternică, dar, pe alocuri, ca în Muntenia, cu pasuri ușor de trecut, ajutând legăturile, iar sub coroana, rotundă, a piscurilor, o a doua, de rodnică, dar bine apărată podgorie, loc de retragere la nevoie, centru de radiare în vremurile bune.

Pe urmă, pe de o parte, vastul șes bun de hrană al Dunării sau, în Moldova, o Elveție de dealuri și văi pitoresc amestecate pe care, ca sistemul de vene al corpului omenesc, îl străbat râuri ce se adună de o parte și de alta în Siret, pe când în Muntenia, de care se ține strâns tot Banatul, deși privind spre Apus, apele se coboară paralel spre Dunăre. Pe de alta, ape alăturate aleargă spre Tisa, canal colector, care aduce însă pe aceste fugare spre aceeași împărăteasă a apelor, Dunărea.

Aici muntele leagă aceste aspecte deosebite ale ținuturilor de la poalele lui. O margine de mare este la răsărit, dar Dunărea taie de dânsa, oricât se poate crede că odată alt curs al ei, pe linia Cernavoda-Constanța ar fi despărțit Dobrogea-de-sus, legând-o de lumea getică.

Dincolo de Dunăre, pe o largă fâșie roditoare se continuă rodnicia liniștită a șesului muntean. Dar de la un loc linii orizontale de *sierras* străbat peninsula balcanică. Balcanii, Rodopii, Șardagul se urmează în vârci de piatră aspră, tăind adesea ori comunicația, care se poate face numai prin „mâneciurile” deschise de apele mari ce se duc spre Egeea plină de insulele unui continent înecat; între nord și sud numai linia Morava-Vardar deschide o trecătoare totdeauna străbătută de negustori.

La Apus, un munte drept se ridică, despărțind pe cei îndreptați spre Pontul Euxin de mărginașii Adriaticii, care

privesc în față coasta italiană. O lume alpestră a Pindului se izolează astfel de atingerea cu lumea din văile balcanice propriu-zise.

De jur împrejur, pe un țărm de mare și pe altul, ca și prin insulele capricios semănate în arhipelag, grămădite în blocuri spre Asia Mică, ruptă odinioară de această Tracie, până la dunga unei largi insule ce pare a fi menită să trăiască pentru sine. Creta, e malul grecesc, mușcat de apele sărate și înmulțit ca navigație prin toate adânciturile deschise astfel în pământul lui. Prin cursurile largi ale Vardarului, Strumei, Mariței se deschid drumuri spre miază-noaptea tracică și vasele grecești merg în Marea Neagră și în cea Ionica, Adriatică spre aceiași barbari.

Această lume e de fapt patria unei singure civilizații, întinsă prin cucerire, prin drumul periodic al ciobanilor transhumanți, prin rătăcirile de cete prădalnice, dar harta geografică nu permite *nici prin direcțiile ei* întemeierea unui singur stat.

Întradevăr unele șiruri de munți, Carpații, o leagă cu lumea centrală și cu ținuturile scitice din est. Teritoriul de sub poalele acestor înălțimi e străbătut de râuri care nu au o singură direcție, deși la urmă Nistrul la est, Tisa la vest strâng aceste divergențe pentru a le aduce Dunării, care întinde stăpânirea influenței sale de la „Caucazul” carpatic până la Em/[Hemus]. Balcanii și Rodopii, sierrele orizontale, oprite la marginile acestei peninsule, deci element local, pe când Carpații ca și Dunărea reprezintă linii general europene, determină alte „bazine” de viață politică. Vestul peninsulei, așa de multiforme, care se acață de osatura carpatică a nordului, e și el tăiat în două, după cum e vorba de un munte care cuprinde platouri rotunjite pentru mici grupe de viață omenească, Pindul, de unde pleacă văile cursurilor merg spre sud la șesurile tessaliene. cure aparțin altei înrâuriri maritime, ori de calda coastă, cu arbori meridionali, mare albastră, insule stâncoase, a Adriaticii, legată prin corespondența de așezare cu Italia. Iar ce e dominat de apele vinete ale Mării Negre, de cele clare ale Mediteranei are a face cu

alte două: Pontul, în Europa și Asia, peste hotarul Caucazului, reprezintă o lume, iar cea mediteraneeană, între Asia Mică și Creta, o alta, cu mulțimea fragmentelor unui continent dărâmat. Dar aceasta aparține altui mediu, de alt spirit, cu alte rase, pe când și malul pontic și cel adriatic nu numai încadrează, dar pătrund și transformă și interiorul și baza carpatică de peste Dunăre.

Dar deosebirea față de peninsula italică și cea iberică se întinde și asupra penetrabilității. Italia e închisă de zidul Alpilor: un drum se furișează de-a lungul mării în vest, altul se împiedică în dărâmarea de pietre din Karst. Pasurile Pirineilor, în piatră înaltă, aspră, sunt mai mult pentru păstori. Dincoace, șesul eurasiatic pătrunde larg primitiv prin Moldova-de-jos și prin Bărăgan, și Dunărea e drumul deschis către apus. E o regiune de influențe neconținute, ba uneori chiar un ținut de drumuri pe care se vântură neamurile.

Italia și Hispano-Portugalia sunt țări sărace. Niciuna dintre aceste peninsule nu adună tot ce e necesar civilizațiilor umane. Dincoace munții cuprind fier, aur, argint, chiar aramă, vița, de vie crește în podgorie, toate cerealele își răsfăț lanurile bogate mai jos, pe când pădurea-și lasă pânza de codri mari până în Dunăre și dă desišul de trei zile în Serbia.

În sfârșit Orientul, cu mii de ani mai vechi decât Europa, își trimite aici, și primejdiile, desigur, dar și binefacerile. Preistoria va fi mai istorică aici, iar protoistoria se leagă de marile drame ale civilizației omenești răsărite în Mesopotamia și în valea Nilului și el vine aici direct prin expedițiile regilor-împărați din Persia, prin rătăcirile triburilor de păstori și ostași, ca și prin ființa grecilor pe malul ambelor continente.

De aceste condiții geografice e hotărâtă istoria.

Totuși peste ceea ce nu este numai o aparență, o unitate se impune, dacă se lasă la o parte numai grecii, care nici ei n-au rămas străini de nimic din ce s-a petrecut în dosul

cețăților lor. *E unitatea raselor fundamentale, a legăturilor de comerț și a civilizației străvechi.*

Pe harta acestei mari străvechi unități, de o imensă întindere, am prezentat deci de la început originile poporului român, în expunerea din „Istoriile de State” de la Gotha¹, ca și în manualul pentru școlile secundare².

Încă de atunci spuneam: „Micul popor românesc de aproape unsprezece milioane reprezintă toată romanitatea orientală, și dezvoltarea lui pare numai atunci de înțeles dacă se lămurește cineva asupra vieții și activității întregului element roman în răsăritul european”³.

Arătam de mult că e necesar a se cerceta orice se petrece pe acest vast câmp de mișcare și dăinuire a unor popoare felurite. Urmele de azi nu trebuie să ne înșele: sub bulgar stă de foarte multe ori tracul, sub sârb adeseori romanul, sub muntenegrean albanezul iliric, sub grec elemente umane care n-au a face deloc cu sângele elenic. Limba a dat o conștiință deosebitelor grupuri, care poartă în unele cazuri numele cuceritorului, dar fondul e comun. Am afirmat-o acuma peste douăzeci de ani, întemeind Institutul pentru Studiul Sud-Estului european: „Din punctul nostru de vedere, va trebui să se țină seamă tot mai mult de noile unități teritoriale în această regiune a Sud-Estului Europei, în care delimitările noastre pătate de sânge lasă urme așa de neînsemnate și trecătoare, de marea unitate de rasă a strămoșilor comuni, traci și iliri, mai vii de cum s-ar crede, de împotrivirea îndărătnică a acelor forme politice și sociale care, pentru că au fost numite, în cursul veacurilor, grecești, bulgărești, sârbești, românești, turcești, nu sunt pentru aceasta mai puțin comune, de caracterul comun al tuturor marilor înrâuriri, apusene, răsăritene, nordice, de rase, de stăpânire, de religie, ce au suferit”⁴.

¹ V. Prefața.

² Apărută și în *Istoria Românilor pentru poporul românesc.*

³ *Gesch. des rum. Volkes*, p. 8. nota 1.

⁴ *Bulletin de l'institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, I (1914), p. 43.

Un punct de vedere pe care știința l-a primit puțin cam în greu, gândirea politică deloc.

Mai hotărât, părerea se întâlnește apoi în lecțiile mele de la Collège de France, după Marele Război:

„Cum a fost o «Romania» apuseană, din care s-au desfăcut națiile franceză, italiană, spaniolă și portugheză, o «Romania» a răsăritului, adică un teritoriu locuit de latini de origine sau de adopțiune, nesupus dominației barbare a regilor germanici sau turanieni, a durat secole întregi în Răsărit, unde urmele-i trăiesc încă...

Ea ocupă un teritoriu foarte întins pe malul Mării Adriatice și în insulele vecine, în toată regiunea muntoasă din interior, unde vlahii români și albanezii pe jumătate latinizați o reprezintă îndeosebi, apoi în părțile apusene ale Serbiei de azi, unde se lega, peste Dunăre și afluenții ei apuseni, de puternica latinitate din Panonia, din Vindelicia și din Noric. Dacia lui Traian îi aparținea întregă, și noi curente de colonizare se desfăceau din ea către stepă. Dar aceasta nu dă încă o idee despre însemnătatea ei: teritoriul grec în Balcani nu era așa de larg cum se afirmă după mărturia inscripțiilor care întrebuițează limba literară la modă. Sciția Minoră, Dobrogea de azi, făcea parte din ea, și, cum grecii n-aveau, afară de influența lor în Macedonia ilirică, decât țărmul Mării Negre, acoperit de mult timp de colonii ioniene și doriene, trebuie admis că văile interioare ale peninsulei, locuite întâi de rasele energice și destul de numeroase ale ilirilor și tracilor au trăit sub înrâurirea latină înainte de a se topi cu totul în această Romanie orientală¹.

Deci se impunea a se cerceta Dalmația², tot teritoriul bulgar, considerat ca trac³, Serbia, părți din Grecia, pe lângă

¹ *Les Latins d'Orient, conférences données en janvier 1921 au Collège de France* (Paris 1921), pp. 3-4.

² V. Patsch, *Dalmatien und Dacien*, în *Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegovina*, VI, p. 262 și urm.

³ V. și Tomaschek, *Ueber Brumalia und Rosalia și Zur Kunde der Hämushalbinsel*, în *Sitzungsberichte* ale Academiei din Viena, 1869, 1882.

regiunile de libertate românească și Ardealul, unde a lucrat dintre străini un Gooss¹ și un Tégylás². Aaug că un sens al acestei necesități l-a avut, cu toate rătăcirile sale, acela pe care l-am privit, și nu cu dreptate, ca un dușman personal al nostru, Robert Rösler³, nu sas ardelean, ci profesor din Graz. Niciunul dintre cercetătorii balcanici, stăpâniți de ideea slavă sau greacă, n-a admis acest punct de vedere până la Budimir și Skok, care publică azi o revistă de balcanologie pe această bază.

Aceeași afirmație o găsesc limpede și la Vasile Pârvan: „Noi, românii de azi, suntem nu numai urmașii romanilor din Dacia, ci, în aceeași vreme, urmașii, și ca sânge și ca suflet, ai întregii împărății romane de răsărit”, – adică ai întregii romanități de acolo. Și încă mai bine ceva mai departe: „Azi e stabilit că poporul român din stânga Dunării e, din punctul de vedere al esenței sale latine, o insulă salvată de împrejurări geografice și istorice dintr-o mult mai mare unitate provincială romană din centrul și sud-estul Europei, înecată în valurile imigrațiilor slave de la începutul evului mediu” (se citează *Les Latins d'Orient*)⁴.

O repetă elevul lui, dl Radu Vulpe: „În anevoioasa cercetare a originilor neamului nostru, rămânerea în limitele orizontului relativ restrâns ale teritoriului anticei Dacii, nu ne poate duce la cele mai satisfăcătoare rezultate”⁵.

Pârvan a înțeles deci unitatea, pe care o formează oarecum teritoriul, „între granițele geografice. Alpii norici. Bosforul cimerian, Carpații nordici, Olimpul”⁶. Dar el va gândi și altfel, cu un orizont numai nordic, cu mult mai restrâns, de lume dunăreană pe ambele țarmuri ale mării ape, – ceea

¹ V. *Archiv für siebenbürgische Landeskunde*, N. F., XII.

² V. mai departe, capitolele despre Dacia înainte de romani și după.

³ V. *Die Gelen und ihre Nachbarn*, în *Sitzungsberichte* ale Academiei de la Viena, XIV (1863); *Das vorrömische Dacien*, *ibid.*, XLV (1864); *Dacier und România*, *ibid.*, LIII (1886); *Rumänische Studien*, Lipsca 1871.

⁴ *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, p. 14.

⁵ *Civilizația ilirică*, în *Revista Istorică*, 1928, p. 289.

⁶ *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București 1911, p. VIII.

ce constituie o îngustare și o scădere pe care n-o putem primi –, într-una dintre ultimele lui lucrări: „Valea Dunării și cu largile ei șesuri roditoare, ale Panoniei, Daciei și celor două Moesii, a constituit un organism indivizibil din toate punctele de vedere: economic (țărani agricultori, rezistând la toate năvălirile și păstrând românismul, pretutindeni unde se aflau, de multă activitate producătoare *pe loc*), lingvistic (aceiași *putois* vorbit pe tot acest mare, teritoriu pentru că drumurile de circulație erau acolo peste măsură de numeroase și ușoare și Dunărea însăși era tocmai artera centrală a acestui sistem), spiritual la aceeași civilizație rurală romană, altoită pretutindeni pe același fond de civilizație celtică, din Bavaria până în Dobrogea și în Basarabia), etnografic (nu e, la dreptul vorbind, decât o singură nație la baza întregului românism oriental: daco-geții; de la Moravia și Panonia până la Nipru și la Balcani)¹. Ceea ce înseamnă o întindere spre apus, dar o îngustare spre miazăzi și răsărit.

Pe același teritoriu, pe care avem dreptul să-l prelungim și în vest și în est până unde ne-au fost cei mai depărtați strămoși, alții au încercat, cu știință și curaj, să-și proiecteze dreptul lor sprijinit pe străvechi fapte de locuință și civilizație.

Astfel, fără a mai vorbi de teorii germane, ca a lui Gustaf Kossinna, care ar aduce toată civilizația neolitică din Mittel-Europa, naționaliști ruși ca dl Rostovțev au voit să înceapă istoria Rusiei de la „marea civilizație” preistorică și protoistorică din sudul teritoriului unde se află apoi stalul rusesc².

E o datorie a opune acestor concepții care duc spre Carpații românești prin două mișcări rivale, corespunzând cotropirilor care n-au încetat decât prin grozava noastră jertfă de ieri, concepția noastră, corespunzând celor mai evidente constatări ale deosebitelor ramuri de știință.

¹ *Dacia*, II, p. 210.

² *Scythians and Greeks*, p. 207 și urm.

Pentru istoria românilor trebuie să se înceapă, deci, azi, în deosebire de ce am făcut însumi când, acum patruzeci de ani, am început a o trata, de la aceste străvechi sinteze în care o parte decisivă e a celor mai îndepărtați strămoși barbari ai noștri. Pârvan a încercat-o, adunând mărturii istorice peste descriții de arheolog, în *Getica* (1926), nu fără a continua o direcție asupra căreia i-a plăcut să păstreze tăcerea. Astăzi, prin confruntări istorice, prin metoda de a recurge la paralele din alte locuri și în alte epoci, procesul de dezvoltare înaintea căruia cad periodizările stricte între vremuri și în subîmpărțiri, apare cu mult mai limpede, permițând să se recunoască o acțiune organică, peste același fond și cu exercitarea acelorași influențe, mai presus de veacuri și milenii.

CAPITOLUL I.

Urmele de sub pământ

1. Cercetările

După o perioadă de diletantism romantic¹, cu un Cesar Boliac, meritos, activ și inteligent începător, un Dimitrie Butculescu, un Nicolae Beldiceanu, un Grigore Buțureanu, urmată de cele dintâi încercări, științifice, ale lui Al. Odobescu, cercetări în domeniul preistoric au fost pornite, cu stăruință și pătrundere, de d. I. Andrieșescu, începând cu lucrarea sa, admirabilă, din 1912, *Contribuție la „Dacia înainte de romani”*, în care, cum spune însuși, a căutat, – pe baza lucrărilor lui Hubert Schmidt², ale lui von Stern, în legătură, ca fost

¹ Rezumatul săpăturilor de la noi în cartea citată în text, mai jos, a dlui I. Andrieșescu, p. 12 și urm. (bibliografie completă). Tot acolo repertoriul, de o minuțiozitate desăvârșită, al obiectelor descoperite până aproape de Marele Război. Cf. Andrieșescu, *Rumänien (1920-1926)*, în *Vorgeschichtliches Jahrbuch*, III, pp. 212-217. Pentru studiile de amator ale lui Boliac, la Vădastra, v. N. Densusianu, *Dacia preistorică*, p. 32. La Oltenița, *ibid.*, p. 43. Cf. Grigore Buțureanu, în *Arhiva soc. șt. și lit. din Iași*, I, și N. Beldiceanu, *Antichitățile din Cucuteni*, Iași 1885. Nu mai vorbesc de construcțiile ciudate, în marginea unei psihoze, ale așa de venerabilului cercetător N. Densusianu, în acea *Dacie preistorică*. E de mirare cum un cercetător așa de metodic ca dl R. Vulpe, a putut scrie despre această carte: „lucrare, care, deși e fantastică și greșită în amănunte și în concluzii, e, totuși, foarte însemnată prin materialul adunat” (*Bul. Com. Mon. Ist.*, 1924, p. 842. not. 2). Materialul e cel curent. Pentru Ardeal, v. Schuller, *Siebenbürgen vor Herodot.*, în *Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen*, XIX, p. 97 și urm.

² V. lucrarea lui definitivă, mult întârziată, *Cucuteni, in der oberen Moldau, Rumänien. Die befestigte Stellung mit bemalter Keramik von*